

1983/84:75

Måndagen den 6 februari

Kl. 12.00

1 § Talmannen meddelade att *Erik Hovhammar* (m) denna dag återtagit sin plats i riksdagen, varigenom *Birgitta Källmans* uppdrag som ersättare upphört.

2 § Svar på interpellation 1983/84:79 om energiförsörjningen vid krig och krigsfara

Anf. 1 Statsrådet **BIRGITTA DAHL:**

Herr talman! Oswald Söderqvist har frågat försvarsministern följande.

1. Vilka åtgärder har vidtagits av försvarsdepartementet för att skydda och försvara kärnkraftverken vid krig?

2. Kommer de i ett sådant fall att avstängas, och hur är beredskapen för ersättningsproduktion planerad?

3. Om, vid krig eller krigsfara, transformatorstationer typ Hamra och andra slås ut och de viktigaste stamledningarna skadas eller saboteras, finns det då konkreta och realistiska planer för hur den nödvändiga elförsörjningen skall ordnas?

4. Anser försvarsministern att det är möjligt att skydda det svenska elnätet i dess nuvarande utformning, genom de vid Hamra och motsvarande anläggningar placerade skyddsstyrkorna i form av civilförsvarspolis och militära förband?

Interpellationen har överlämnats till mig. Jag har utformat mitt svar efter samråd med försvarsministern.

Inledningsvis vill jag framhålla att med ansvaret i fred för en verksamhet som är viktig för försörjningen bör följa motsvarande ansvar för verksamheten i kriser, vid krigsfara och i krig. Det är därför viktigt att civila funktioner fungerar även i sådana situationer och att ansvarig personal har sådan handlingsberedskap att de kan utnyttja de samlade resurserna efter lägets krav. Vid allvarliga störningar i elförsörjningen är det också viktigt att allmänheten blir informerad så snabbt som möjligt. Genom en snabb, öppen

Om energiförsörjningen vid krig och krigsfara

och klar information skapas förutsättningar för att mildra störningarnas konsekvenser för samhället.

För genomförandet av ransonerings- och regleringsåtgärder inom energiområdet svarar vid en kris bränslenämnden, transportrådet och elförsörjningsnämnden inom resp. bränsle-, drivmedels- och elområdena (prop. 1976/77:74 bil. 2, FöU 13, rskr 311). Bränslenämnden och transportrådet finns inrättade även i fredstid, medan elförsörjningsnämnden enligt nuvarande planering inrättas först vid en kris.

Vattenfallsverket ombesörjer enligt sin instruktion (1982:705) beredningsplanläggning av rikets elenergiförsörjning. Verket har vidtagit förberedande arbete med att organisera en elförsörjningsnämnd.

För att ytterligare stärka beredskapen inom energiområdet har jag i min ansökan till 1984 års budgetproposition föreslagit att elförsörjningsnämnden i likhet med bränslenämnden finns inrättad även i fredstid.

Det svenska kraftproduktionssystemet omfattar huvudsakligen vattenkraftsanläggningar och värmekraftsanläggningar. I de senare ingår kärnkraftverken. När det gäller kärnkraftens utnyttjande vid krig vill jag framhålla följande.

Våra kärnkraftverk har byggts så att verkningarna av sabotageförsök och militära kuppanfall skall begränsas så långt möjligt. Vidare är driftrutinerna upplagda så, att det snabbt skall vara möjligt att eliminera eller begränsa skadeverkningarna vid sådana angrepp.

Jag vill erinra om 1977 års tilläggskonvention till 1949 års Genèvekonvention som förbjuder anfall mot bl. a. kärnkraftverk eller mål i närheten av dem om anfallen skulle leda till radioaktivt utsläpp.

Vi planerar för att i krig omedelbart kunna stänga av samtliga kärnkraftverk och lita till en kombination av vattenkraft, kraftvärme, industriellt mottryck och oljekondenskraft. Planeringen går ut på att ersätta kärnkraften med ökad produktion från andra kraftverk inkl. sådana som i normala tider inte används eller drivs bara i begränsad omfattning.

Vid bedömning av behovet av ersättningsproduktion i fall av krig måste beaktas att förbrukningen av elkraft då kommer att vara avsevärt mindre än i fredstid. Vi har också en sådan planering att vi skall kunna klara de nödvändiga behoven utan de tillskott som kärnkraften ger. Jag vill också nämna att det dessutom finns oljelager vid kondenskraftverken för elproduktion när t. ex. eltillförseln från Norrland inte fungerar.

Våra viktigaste transformatorstationer och övriga elproduktionsanläggningar byggs med visst skydd för att förhindra eller begränsa verkan av vapeninsatser och sabotage mot stationer och anläggningar. Dessutom finns i transformatorstationerna redan i fredstid viss reservkapacitet.

Det är självfallet inte möjligt att helt skydda våra kraftproduktionsanläggningar, transformatorstationer och storkraftnät mot sabotage och krigshandlingar. Jag vill emellertid nämna att våra viktigaste anläggningar vid krig eller krigsfara kommer att bevakas och skyddas av civilförsvarspolis och olika arméförband och att detta givetvis ökar uthålligheten i leveranser från dessa anläggningar. Sådana anläggningar klassificeras som s. k.

skyddsföremål och omfattas därmed av särskilda skyddsåtgärder.

Jag vill också erinra om att regeringen den 22 juni 1983 beslutade att uppdra åt det ekonomiska försvarets myndigheter att genomföra en studie som redovisar hur krigsskydds- och beredskapsåtgärderna skall utformas för att stärka kraftsystemets drift under olika förhållanden.

Sverige har ett väl utbyggt system för elförsörjningen med hög leveranssäkerhet. Ett fredstida system med god motståndskraft mot störningar förbättrar också förutsättningarna för att vidmakthålla systemet i krig. Den omfattande störning som inträffade nyligen visar emellertid att elförsörjningssystemet ändå är sårbart. Med anledning av det inträffade har jag tillkallat en särskild utredare med uppgift att utreda elförsörjningens sårbarhet i ett vidare sammanhang tillsammans med frågan om vilka åtgärder som bör vidtas för att begränsa störningar i eltillförseln och verkningarna av sådana störningar. Även om utredarens arbete närmast omfattar störningar i fredstid, kommer utredaren att även väga in sådana frågor i sitt arbete som Oswald Söderqvist här har tagit upp.

Anf. 2 OSWALD SÖDERQVIST (vpk):

Herr talman! Jag tackar energiministern för svaret på min interpellation. Det är intressant att få debattera litet totalförsvaret med energiministern – och det tycker jag är alldeles riktigt, eftersom jag är av den uppfattningen att totalförsvaret angår hela regeringen och alla departement. Det här är enligt min uppfattning en typisk totalförvarsfråga.

Det är självklart, som det har sagts i svaret, att vi inte kan bygga upp vårt fredstida samhälle enbart med tanke på vad som kan hända under kriser och krig. Det skulle vara omöjligt, och det skulle naturligtvis också vara felaktigt, för vi måste alla hysa den förhoppningen att vi skall få fortsätta att leva utan kriser och krig. Den utgångspunkten kan vi aldrig komma ifrån.

Men det kommer alltid att kunna bli stora störningar, och det kommer att bli katastrofer om det skulle gå så långt som till ett krigsfall. Och samtidigt är det ju så att vi försöker att förbereda oss för det som vi inte vill skall hända – det är ju hela tankegången bakom vårt försvarsarbete, både på det militära och på det civila området.

Vi måste ha något slags beredskap. Ett väl planerat fredssamhälle och en väl planerad produktion av olika saker i fredssamhället är den bästa beredskapen. Detta är så självklart att man nästan inte behövde säga det.

Denna fråga har ju diskuterats mycket, och begreppet det sårbara samhället har varit aktuellt ganska länge. Institutet för strategiska studier och långsiktig planering vid försvarsdepartementet lade redan i mitten av 1970-talet, år 1976, fram en rapport om det sårbara samhället. Det är så här sju åtta år senare intressant att konstatera att vad de kom fram till just var att behovet av särskilda beredskapsåtgärder minskar om man planerar det fredstida samhället på ett bra och vettigt sätt. Det var helt enkelt slutsatsen i denna rapport från SSLP.

Vi kan konstatera att utvecklingen i Sverige – både före 1976, när denna rapport lades fram, och kanske framför allt under den allra senaste tiden,

*Om energiförsörj-
ningen vid krig och
krigsfara*

under 1970-talet och början på 1980-talet – har gått i direkt motsatt riktning. Vi har fått ett alltmer sårbart samhälle. Det ligger i och för sig i det utvecklade industrisamhällets natur, men det skulle inte ha behövt gå på det vis som det har gjort.

Det är energiförsörjningen, framför allt elförsörjningen, som vi i dag skall uppehålla oss vid. På 1950-talet var många av Sveriges stora kommuner beredda att satsa på egen elproduktion. Det fanns i många stora kommuner långtgående planer på att, genom ett utnyttjande av mottryckskraften i värmeverken, satsa på egen kommunal elproduktion. Det var mycket klokt tänkt, och det hade varit mycket bra för Sveriges nationella säkerhet och för totalförsvaret som helhet.

Det blev inte så. Varför? Jo, Vattenfall spolierade, med den dåvarande regeringens goda minne, alla dessa planer. Vattenfall gick ut till kommunerna och erbjöd dem långtidskontrakt på 25–30 år med mycket billiga och förmånliga leveranser. På det sättet blev det inte lönsamt för kommunerna att satsa på denna utbyggnad av den egna elproduktionen. Det är en sådan utbyggnad som energiministern nu, 30 år senare, talar så mycket om, när hon säger att vi skall utnyttja vår kommunala energiplanering och bygga ut mottryckskraften. Den utbyggnaden kunde ha varit gjord, om vi hade haft det som SSLP efterlyste 1976 – en fredstida planering för ett mindre sårbart samhälle.

Det var ett exempel som visar att man inte har tillvaratagit de möjligheter som har funnits.

Kärnkraften är ett annat typexempel på hur man i den fredstida planeringen av energiproduktionen inte har tagit ett dugg hänsyn vare sig till totalförsvarsaspekter eller till möjligheterna att bygga upp en osårbar produktion.

Energiministern känner säkert till – annars går det bra att fråga på försvarsdepartementet – att de militära myndigheterna, försvarsstaben och överbefälhavaren, under hela den första epoken av kärnkraftsdebatten, dvs. under 1960-talet och åtminstone fram till 1974, enständigt gick emot den lokalisering som våra kärnkraftverk i dag har. De militära myndigheterna sade nej till lokaliseringen av kärnkraftverk till Oskarshamn, Ringhals, Barsebäck och Forsmark. De förordade i stället en placering inne i landet, helst i berggrum. De ville ha kärnkraftverken skyddade och undandragna för att det skulle vara lätt att försvara dem och att hålla energiproduktionen i gång.

Forsmark, som ligger vid Upplandskusten, är ett alldeles förfärande exempel. Upplandskusten betraktas som invasionsområde – man tänker sig att ryssen skall gå in där. Kusten är utrymningsområde. Civilbefolkningen skall evakueras därifrån vid krig. Där finns stora uppmarschområden för de svenska militära förbanden och massor av stora militära förråd, installationer och anläggningar. Jag är alldeles säker på att försvarsstaben och överbefälhavaren mycket, mycket ogärna såg att det byggdes ett kärnkraftverk i Forsmark. Men det byggdes, och nu ligger det där.

Det är ganska egendomligt att socialdemokrater och moderater – speciellt

gäller det naturligtvis moderaterna, som alltid talar så mycket om vikten av nationell säkerhet och ett starkt försvar – i detta fall har kastat alla säkerhets- och försvarshänsyn över bord. Det är mycket anmärkningsvärt att socialdemokratiska regeringar, som på den tiden hade möjlighet att ta ställning till dessa saker, inte gjorde det.

Det är bakgrunden till dagens situation. Jag övergår nu till den katalog av åtgärder, välkända för oss alla, som energiministern här har läst upp. Det låter bra, och det är en mycket lång uppräkningslista, men det är en säkerhetsväv som är lika tunn som den en spindel väver. Det kommer inte att hålla. Trots allt det som sägs om planering hit och dit, reserver och sådana saker, kommer det inte att räcka till, med den uppbyggnad och utformning av elproduktionssystemet som vi talar om i dag.

Jag skall ta upp några exempel som är intressanta och som har anknytning till vad som sägs i svaret.

Det står i svaret:

”Våra kärnkraftverk har byggts så att verkningarna av sabotageförsök och militära kupper skall begränsas så långt möjligt.”

Det är alltså inte sant – vill jag säga med hänvisning till ÖB:s yttrande tidigare. Kärnkraftverken är byggda på precis de platser där de inte skulle ha byggts. De är visserligen försedda med extra kraftiga skal m. m., och de skiljer sig på många sätt från andra kärnkraftverk utomlands, men det förbättrar inte saken. De ligger där de ligger, de är stora, tydliga militära mål och de är mycket lätta att bekämpa. Det går inte att bygga någon konstruktion, inte heller något kärnkraftverk, som klarar modern vapenteknik.

Det talas om Genèvekonventionen. Jag ställde samma fråga till dåvarande försvarsministern Eric Krönmark, 1977 eller 1978, och han hänvisade också till denna konvention. Det är klart att vi skall lita på konventioner – det måste vi göra som liten stat. Vi måste hänvisa till dem och säga att det finns internationella överenskommelser m. m. Samtidigt vet vi alla hur lätt sådant väger i ett verkligt läge.

Det finns en intressant passus i konventionen, och jag skall citera från svaret igen. Man skall alltså inte anfalla kärnkraftverk, vilket är förbjudet enligt konventionen, ”om anfällen skulle leda till radioaktivt utsläpp”.

Men anfall behöver inte innebära att det blir några radioaktiva utsläpp. Jag vill citera ur en av de få skrifter som har tagit upp detta problem i Sverige – det har skrivits mycket litet om detta – utgiven av Folk och försvar, ”Kärnkraft i krig”. Där sägs det i sammanfattningen när det gäller att slå ut kärnkraftverk:

”Om han” – dvs. fienden – ”ändå väljer att söka slå ut elproduktionen vid ett kärnkraftverk är flyganfall med robotar eller styrda bomber det troligaste anfallssättet. Med dagens höga vapenprecision kan en angripare med mycket stor träffsannolikhet slå ut någon lämplig, med hänsyn till elproduktionen sårbar del av verket, utan att allvarligt skada någon annan del av anläggningen. Om anfallet riktas mot perifera delar som ställverk och kraftledningar eller mot huvudtransformatorn, stoppas elproduktionen för lång tid samtidigt som ett utsläpp av radioaktiva ämnen blir mycket

Om energiförsörjningen vid krig och krigsfara

Om energiförsörjningen vid krig och krigsfara

osannolikt. Även om insatsen riktas mot turbin och generator, vilket orsakar avsevärt längre stopp, talar mycket för att riskerna för radioaktiva utsläpp är små.”

Det finns uppenbarligen, med hänsyn till dessa citat, möjligheter att kringgå denna konvention. Man kan naturligtvis förstöra installationerna runt omkring – då har man inte gått emot konventionen och anfallit kärnkraftverket så att det har åstadkommit radioaktiva utsläpp.

Jag tar upp detta för att visa hur bräckligt det är med konventioner. Det är ingenting som vi i säkerhetspolitiska debatter när det gäller vårt totalförsvar kan använda som ett argument. Det är bräckliga skyddsåtgärder som ställs upp i internationella konventioner.

Sedan till detta att vi planerar för ersättningsproduktion. Ja, det är klart att vi har vattenkraften och att vi kan sätta i gång kondenskraftverk m. m. Samtidigt är det så – även om man säger att elbehovet är mycket mindre i kristid – att med den politik ni för, ni som har startat kärnkraftverken, har ni kört in den ökade elproduktionen i värmesystemen. Det är dit den ökade elproduktionen har gått de senaste åren. Detta kan man inte stänga av. Vi kan inte förutsätta att krisen kommer vid midsommar, utan den kan komma mitt i vintern, och så länge vi är i beroende av el i värmesystemen kommer det att bli mycket svåra förhållanden. Detta är ytterligare exempel på hur man har planerat i fredstid utan att tänka på konsekvenserna i kriser eller krig. Produktionen av vattenkraft är lokaliserad till Norrland – det var ju huvudorsaken till det som hände nyligen. Det är lätt att slå ut ledningarna. Moderna vapen kan lätt styras mot relästationer typ Hamra, och man kan lägga ut bombmattor över kraftledningsgatorna. Vi kan inte hindra sådana angrepp. Vi kan alltså inte lita till överföringen av kraft från Norrland, och det är följaktligen inte möjligt att skydda sig på det sättet.

Hur skall vi då göra? Jo, naturligtvis måste vi inrikta oss på det som har gjorts fel. Vi måste alltså återgå till en decentraliserad produktion. Utbyggnaden av mottryckskraften är någonting som energiministern driver hårt och som jag tycker är bra. Det är ett steg i den riktning jag nämnde. Men verkningarna av den åtgärden ligger långt fram i tiden – den utbyggnaden borde ha varit genomförd redan nu. En decentraliserad produktion som inte är beroende av långa stamledningar eller stora anläggningar typ kärnkraftverk och annat, utan som bygger på mottryckskraft från industrier och kommunala värmeverk, en utbyggnad av vindkraften för både små och stora aggregat – det finns möjlighet att för lokal produktion göra aggregat som är mycket mindre än de vi har i dag – en utbyggnad av och satsning på mindre kraftverk osv. skulle avsevärt förbättra vår elförsörjningssituation i kris- och katastroflägen.

Jag anser att det är fel att säga, som statsrådet gör i slutet av svaret, att Sverige har ett väl utbyggt system för elförsörjningen och en hög leveranssäkerhet. Det är just vad vi *inte* har. Vi har ett system för vår elförsörjning som under sådana här förhållanden är mycket sårbart och som mycket lätt kan slås ut. Jag tycker det är litet för optimistiskt och sangviniskt att gå ut och tala om de här frågorna på detta enligt min mening ganska

lätsinniga sätt. Situationen är mycket allvarligare än den framställs i det här svaret.

Nr 75

Måndagen den
6 februari 1984

Jag skulle också vilja ställa några följdfrågor till energiministern.

Det sågs i svaret att samråd med försvarsministern har förevarit, och jag förmodar att samråd har skett också med försvarets myndigheter och med framför allt de militära myndigheterna. Jag vill därför fråga energiministern: Vad anser ansvariga militära myndigheter i dag – t. ex. försvarsstaben, överbefälhavaren – om våra kärnkraftverks placering, om deras drift och sådana saker? Har de ändrat uppfattning sedan 1974, när de senast yttrade sig om detta, eller är de fortfarande inne på samma tanke, att kärnkraftverken hellre borde ligga någon annanstans, att de hellre borde vara insprängda i berg o. d.? Kvarstår deras tidigare uppfattning, eller har de ändrat sig?

Om energiförsörjningen vid krig och krigsfara

Så en fråga som gäller eluppvärmningen. Hur skall ni klara den? Ni säger att det finns möjlighet att stänga av kärnkraftverken och att tillgodose behoven genom annan elproduktion, men uppvärmningssystemet utgör en mycket stor sektor i elkonsumention. Har ni räknat på det? Om exempelvis stamledningarna från Norrland slås ut, hur skall ni klara behovet av elvärme i storstäder, mindre städer och samhällen, när ni byggt in så mycket elvärme som ni har gjort? Har ni över huvud taget några uppgifter om detta?

Slutligen vill jag ställa en fråga som gäller sårbarheten. Vattenfall, som alltid har varit för tanken på storskalighet, säger också nu att storskaligheten är det bästa – senast i dag såg jag att Vattenfall i en stor annons i dagspressen säger att ett storskaligt system är det bästa vi kan ha. Jag tycker precis tvärtom. Jag vill fråga vad energiministern tycker. Vilket minskar sårbarheten – ett storskaligt system som det vi har i dag, som blir alltmer storskaligt, eller en övergång till ett småskaligare, decentraliserat system? Vilket av systemen gör att vårt samhälle blir minst sårbart?

Anf. 3 Statsrådet BIRGITTA DAHL:

Herr talman! Jag tror inte att det finns någon som tror att jag och regeringen har en sangvinisk inställning till dessa frågor. Jag tror inte heller att Oswald Söderqvist gör det. Självfallet är det utomordentligt allvarliga frågor. I själva verket tror jag att Oswald Söderqvist och jag har samma grundläggande uppfattning – jag lade märke till det i Oswald Söderqvists inledning. Det kommer bl. a. till uttryck i åsikten att det viktigaste man kan göra för att förbereda sig för att klara den situation som skulle följa av ett krig är att ha ett på olika sätt väl fungerande civilt samhälle. Detta gäller både i fråga om de olika servicesystemens tekniska uppbyggnad och i fråga om moralen i samhället och människors sätt att fungera. Jag tror att detta är helt utslagsgivande för hur man klarar sig i en krissituation, och all planering måste utgå från ett sådant synsätt. Det är också av det skälet som ansvaret för de här frågorna i en krissituation i första hand ligger på civila myndigheter.

Jag vill understryka att synsätten när det gäller de här frågorna är helt överensstämmande mellan de civila organen och myndigheterna å ena sidan och de militära myndigheterna å den andra. Den militära planeringen utgår från en sådan grundsyn.

*Om energiförsörj-
ningen vid krig och
krigsfara*

Jag tror av flera skäl att det inte finns anledning att diskutera det historiska så mycket. Det viktigaste skälet är naturligtvis, att när vi nu planerar för hur vi skall klara en krissituation, måste vi utgå från verkligheten som den ser ut.

Jag vill här göra ett par kommentarer. Det är inte alldeles enkelt att säga vad som är ett sårbart och vad som är ett stryktåligt samhälle. Vi skall komma ihåg att den teknik vi använder – som i vissa avseenden, och särskilt felaktigt använd, kan vara sårbar – ändå brukas för att skydda människor mot den sorts olyckor och nöd som drabbar människor i mycket primitiva samhällen. Man måste ha den jämförelsepunkten. Då är det naturligtvis viktigt att tekniken utformas på ett riktigt sätt.

Det är inte heller självklart att det råder en motsättning mellan storskaliga och småskaliga system när det gäller frågan om vilket som är mest sårbart, för att nu gå direkt på den frågan. Det finns brister i både småskaliga och storskaliga system. Om ett småskaligt system som är isolerat slås ut, finns det inte någon som kan gå in och hjälpa till att klara dess funktioner på det sätt man kan göra i ett större system, när det fungerar som det skall.

I många länder där man har t. ex. energiförsörjningen eller kraftproduktionen uppbyggd på många småskaliga system som inte är hopknutna upplever man mycket ofta den sortens problem som vi fick illustrerade för oss den 27 december. Vi är praktiskt taget förskonade från sådant, eftersom vi har ett sammankopplat system där delarna kan stödja helheten.

Jag vill inte inta en tvärsäker attityd i de här frågorna. Jag anser att uppgiften är att skapa ett system där man når så god balans som möjligt och utnyttjar fördelarna på olika håll. En av uppgifterna för den elavbrottskommision som regeringen har tillsatt är att studera de här frågorna. Vi får anledning att återkomma till detta med stort allvar inför frågan om hur det här systemet skall byggas upp för framtiden.

Jag vill göra en ytterligare kommentar med anledning av den historiska beskrivningen. Det slags mottrycksproduktion som planerades på 1950-talet skulle ha varit ett mycket sårbart system, eftersom det i första hand skulle ha baserats på olja. Det vi nu planerar är enligt min mening ett betydligt mera stryktåligt system med mottrycksproduktion i system som använder sig av andra energikällor, vilka är mindre sårbara i en krissituation – alltså helt enkelt mindre känsliga för tillförselstopp.

Jag vill säga att den generella utveckling vi nu har i vår energiförsörjning faktiskt går i riktning mot ett betydligt mer stryktåligt system, framför allt på grund av att det i större utsträckning baseras på inhemska energikällor. Enbart det är en stor fördel. Bl. a. de för beredskapen ansvariga myndigheterna brukar anföra att bortsett från vad man anser i lokaliseringsfrågan – och där har man olika uppfattningar – är tillkomsten av kärnkraftverken i södra Sverige, där den stora förbrukningen finns, en vinst ur beredskapssynpunkt. Vi är inte enbart beroende av vattenkraftverken i Norrland, som ligger långt från våra stora befolkningscentra. Vi har ju också produktionsanläggningar i de delar av Sverige dit en stor del av befolkningen är koncentrerad. Av det skälet anses balansen i det svenska elförsörjningssystemet ha blivit bättre, från de synpunkter som vi diskuterar här i dag.

Det är riktigt att en diskussion har förts i lokaliseringsfrågan. Olika aspekter var avgörande, bl. a. kostnadsaspekten. Jag vet inte om Oswald Söderqvist och hans partivänner i just den här frågan skulle ha varit beredda att gå med på väsentligt större anslag. I så fall skulle det ha inneburit högst betydande skillnader. Det påverkade emellertid bedömningen. Jag vill bara påminna om att inget parti på den tiden gick emot förslaget om en satsning på kärnkraft i Sverige. Därför är det ohistoriskt att föra en sådan diskussion, Oswald Söderqvist.

Totalt sett får vi, med den inriktning vi har när det gäller energiförsörjningen i framtiden, ett betydligt mindre sårbart system. I samband med den genomgång som nu sker tar vi särskilt till vara de erfarenheter som finns med tanke på riskerna till följd av systemets sårbarhet.

Enligt planeringen skall industrins elanvändning kunna minska med 30 %, transportsidans med ungefär 50 % och bostadssidans med 20–25 %. På det sättet kan vi totalt sett klara oss med drygt hälften av den el som vi konsumerar i fredstid. Planeringen utgår bl. a. från det faktum att just elvärmen skall kunna kopplas ur, i första hand när det gäller de flexibla system där den används i dag. Det anförs att det är en direkt fördel att den el som vi i dag använder i fjärrvärmesystem och fastigheter med kombinationsanläggningar kan kopplas ur och ersättas med någonting annat. En viktig, positiv faktor i fråga om beredskapen är att vi faktiskt använder sådan el för uppvärmning som går att ersätta med någonting annat.

Det finns ytterligare inslag i planeringen som på ett mycket realistiskt sätt visar att vi kommer att kunna klara oss med en betydligt mindre elförbrukning, utan att allvarliga skador uppstår i produktionen eller i det civila samhället.

Vi planerar att koppla från kärnkraftverken i en krigssituation. Det innebär att kärnkraftverken inte blir lika intressanta angreppsmål som de skulle vara om vi var beroende av dem. Dessutom – om kärnkraftverken ändå skulle bli angreppsmål – skulle effekterna när det gäller radioaktiva utsläpp och annat bli betydligt mindre än vid anfall mot kärnkraftverk som är i drift. I planeringen utgår vi, på ett mycket realistiskt sätt, från att vi måste skydda oss emot det värsta som skulle kunna hända i en sådan situation.

Anf. 4 OSWALD SÖDERQVIST (vpk):

Herr talman! Jag kan mycket väl hålla med om att det är viktigt att ha ett starkt civilt samhälle, och jag tror att jag vågar påstå att jag är den som i den här riksdagen – både i detta hus och långt tidigare – hela tiden har drivit den tesen när det gäller totalförsvaret. Det är roligt att höra regeringens representant ansluta sig till vad jag har sagt i så många år.

Jag noterar också försvarsministerns tal i Storlien i helgen som jag tyckte var positivt. Också där kom det fram mycket av de tankegångar som jag och mitt parti har fört fram under många år när det gäller det svenska totalförsvaret och hur den militära sektorn kanske skulle kunna organiseras. Det är roligt när man får rätt.

*Om energiförsörj-
ningen vid krig och
krigsfara*

Vi skall inte uppehålla oss vid historien alltför mycket, jag kan gärna hålla med om det, men det är ändå viktigt att lära av historien. Vi skulle, som jag sade, ha haft ett mycket bättre läge på elförsörjningsområdet om vi hade haft en annan politik på 1950-talet.

Jag vill inte heller påstå – det skulle inte falla mig in – att mitt parti har varit särskilt framsynt. Omprövningen hos oss kom, som hos så många andra, långt senare, och det var många hårda motsättningar och debatter inom vårt parti, innan vi kom fram till den ståndpunkt som vi anser vara riktig och som vi har i dag.

Tekniken skall utnyttjas, säger energiministern. Ja, det är riktigt, och just detta är frågan. Skall vi utnyttja tekniken till att bygga upp storskaliga eller småskaliga system, utnyttja den för att öka vår beredskap? Tekniken ger ju sådana möjligheter också.

Jag tycker att det finns en hopblandning i energiministerns resonemang när energiministern talar om förhållandena under fred och krig. Det är ju extrema förhållanden under krig, och dem kan man inte jämföra med förhållanden under fred. Det kan väl vara bra ur ren elförsörjningssynpunkt att vi har Barsebäck, Ringhals och Oskarshamn nere i södra Sverige. Men de skall ju kopplas ur, som energiministern också har sagt, och då har vi inte någon balans längre – vi har ju litat på kärnkraften. Vi måste alltså hela tiden tänka på förhållandena under kris och krig – det tycker jag är viktigt.

Jag vill säga några ord om urkopplingsbara elsystem och värmeförsörjning med el. Det må vara att de elpannor som vi talade om i höstas och som sitter i fjärrvärmesystemen är urkopplingsbara och skall ersättas. Men beträffande den stora mängd elström som går in i värmesystemet, i småhusen och naturligtvis också i fjärrvärmesystemen, finns det inte några ordentliga beräkningar, även om man nu säger att det blir en minskning med 50 % av elförbrukningen vid kris eller krig. Finns det då tillräckligt underlag för att säga att vi klarar detta – också med tanke på de extrema förhållanden, som kan innebära att de stora försörjningslinjerna från Norrland också slås ut – med vattenkraft, oljekondenskraft o. d.? Det är frågan.

Jag är fortfarande mycket orolig för dessa förhållanden, och jag tror säkert att regeringen är det också. Jag tyckte bara att det i detta svar låter precis som alltid när vi för dessa totalförsvarsdebatter: det är väl beställt med allting, allt är förberett, åtgärder är vidtagna, det finns planer. Jag vill hävda att det inte är tillräckligt som det är, att det borde göras mycket mer och att det borde göras mycket snart, för att vi skall få en något så när god beredskap på elförsörjningsområdet.

Anf. 5 Statsrådet BIRGITTA DAHL:

Herr talman! Det skulle inte falla mig in att i något sammanhang säga att vi är förberedda för att utan problem kunna klara en krigssituation, särskilt inte en extrem krigssituation. Det är för att vi vet vilka risker krig innebär som vi till varje pris vill förhindra krig. Det jag vill hävda är att vi med tillräckligt allvar arbetar för att förhindra att en sådan situation skulle leda till onödiga problem och lidanden, att vi med tillräckligt allvar och med intensitet arbetar

med de här frågorna, och att vårt elförsörjningssystem är uppbyggt och ständigt förbättras med hänsyn till de här riskerna. Det är vad jag hävdar.

Jag vill också säga att i den planering som nu finns, både hos de för försvaret ansvariga myndigheterna och hos de för energiförsörjningen ansvariga myndigheterna, har särskilda utredningar om hur man skall klara elförsörjningssystemet prioriterats. Elförsörjningssystemet i sig prioriteras, därför att många andra funktioner i samhället är beroende av att elförsörjningen fungerar. I den nu aktuella försvarsplaneringen och energiförsörjningsplaneringen prioriteras alltså de här frågorna. Utredningar kommer att redovisas, vilka genomförs under det här året, både inom mitt ansvarsområde och inom försvarsministerns ansvarsområde. Vi får anledning att ta ställning till de slutsatser som dessa utredningar kommer fram till. Det sker ett ständigt samarbete mellan de för energiförsörjningen och de för försvaret ansvariga myndigheterna på det här området.

De beräkningar som har gjorts om möjligheterna att ersätta el och minska elanvändningen i en krissituation är realistiska. Det kan inte uteslutas att det i en sådan situation blir tillfällen då ingenting stämmer. Jag påstår inte det, men jag påstår att de beräkningar som har gjorts är realistiska. Den användning av el som nu sker för uppvärmning sker till allt väsentligt i system som innehåller alternativ till el. Vi har en bebyggelse med småhus med direktverkande el där det kan uppstå problem, det erkänner jag. Men den allt övervägande elanvändningen för uppvärmning sker i fjärrvärmesystem och i fastigheter där man i dag ställer som ett villkor för att få använda el att det måste finnas ett alternativ. När vi räknar med att omkring år 1990 ungefär 25–30 TWh skall användas för uppvärmning, är det i allt väsentligt i sådana system. Däri ligger i en sådan här situation en av fördelarna med att använda el för uppvärmning. Det som verkar vara ett problem kan paradoxalt nog i själva verket hjälpa oss att klara situationen.

Jag vill redovisa en annan synpunkt. I en krissituation kommer inhemska bränslen att vara ett mycket viktigt alternativ. När det gäller torv har vi under det senaste året fått beslut om torvanvändning som innebär att torvens andel i energiförsörjningen, även i en normal situation, kommer att vara mycket större än vi kunde räkna med bara för ett år sedan.

I en krigssituation kommer pappers- och massaindustrin sannolikt inte att kunna arbeta med full kapacitet, helt enkelt därför att man inte kan exportera i normal omfattning. Det innebär dels att den industrins eget elbehov minskar, dels att skogsråvara, som vi i dag inte vill använda som bränsle, då blir tillgänglig som bränsle.

Detta har jag, herr talman, velat anföra som exempel på att vår planering i högsta grad är realistisk.

Anf. 6 OSWALD SÖDERQVIST (vpk):

Herr talman! Den förbättring av distributionsberedskapen beträffande el, som det åligger framför allt Vattenfall att genomföra, är naturligtvis nödvändig, och det är bra att den kommer till stånd.

Jag är emellertid mycket misstänksam mot Vattenfall och dess ledning och

*Om energiförsörj-
ningen vid krig och
krigsfara*

detta av mycket goda skäl, nämligen just på grund av de erfarenheter som vi har av detta verks agerande i den svenska energipolitiken. Jag hoppas verkligen att den här regeringen och dess energiminister tar ett fast grepp om detta verks agerande på energiområdet. Vi måste trots allt beakta att Vattenfall på energiområdet i mångt och mycket har varit en stat i staten. Verket har i mycket styrt händelseutvecklingen. Detta borde inte få fortsätta längre.

Nu återkommer verket med samma agerande och säger att det nu måste få mer pengar för att kunna bygga ut stamledningarna, förbättra de stora högvoltsledningarna, m.m. Detta låter ju mycket betryggande, men samtidigt vet vi hur sårbart hela detta stora system är. Fortfarande är jag inte riktigt ense med energiministern. Jag tror alltså att det vore bättre att snabbare och mera resolut satsa på en mer decentraliserad produktion – just med tanke på att det i fredstid kanske kan vara en fördel att ha de storskaliga systemen. Det är ju precis det Vattenfall säger i sin annons i DN i dag. Energiministern läste nästan ordagrant ur den annonsen i sitt förra inlägg: det är skillnad på småskaliga och storskaliga system, och det finns både för- och nackdelar med dem. Men jag tror att all erfarenhet, all forskning och alla slags säkerhetspolitiska överväganden talar för att de småskaliga systemen är överlägsna under sådana extrema förhållanden som kris- och krigstider utgör. Vi behöver bara jämföra med 1940-talets svenska samhälle och den beredskapstid som vi hade då och som vi klarade ganska bra. Vi skulle ha oerhört stora svårigheter att klara en sådan situation i dag just på grund av att vi har lämnat småskaligheten och övergått till storskalighet.

Självfallet är det bra med alternativa energikällor; inhemska bränslen är utmärkta. Det är mycket bra att de är på väg. Det är bara det att det brådskar, och vi måste göra någonting mycket snabbt. På denna punkt har vi naturligtvis kvar vår gamla vanliga motsättning. Jag och mitt parti, och många andra, ser kärnkraften och den stora elproduktionen som ett hinder och som en bromskloss för en bättre uppbyggnad av den svenska elförsörjningen, för ett mindre sårbart system och för en bättre energiproduktion. Men jag ger gärna energiministern och regeringen det erkännandet att det som har vidtagits under det senaste året är bra åtgärder som pekar i rätt riktning. Jag har förhoppningen att den svenska elförsörjningen skall få ett bättre system. Som det är i dag är beredskapen inte god, den är mycket dålig.

Överläggningen var härmed avslutad.

3 § Föredrogs men bordlades åter

Konstitutionsutskottets betänkande 1983/84:16

Finansutskottets betänkande 1983/84:19

Trafikutskottets betänkande 1983/84:11

Jordbruksutskottets betänkande 1983/84:20

4 § Meddelande om frågor

Nr 75

Måndagen den
6 februari 1984

Meddelades att följande frågor framställdes

den 3 februari

*Meddelande om
frågor*

1983/84:320 av *Görel Bohlin* (m) till statsrådet Anita Gradin om åtgärder mot organiserad flyktinginvandring:

Den senaste tiden har flera hundra iranier kommit till Arlanda via Turkiet. Det rör sig om organiserad flyktinginvandring. För polisen och invandrarverket har denna oreglerade invandring medfört stora problem. Invandringen överstiger betydligt den beslutade kvoten för invandring. Som framgått reser man på falska pass och visa men på "riktiga" biljetter. De flygbolag som befordrat de flesta flyktingarna under januari är SAS, Austrian Airlines, Aeroflot och JAT.

Hur avser invandrarministern att komma till rätta med den form av professionell människosmuggling som det tycks vara fråga om?

1983/84:321 av *Bengt-Ola Rytting* (s) till utbildningsministern om meritvärdet av viss högskolekurs:

Två fackligt aktiva Metallare från Smedjebacken påbörjade en 20 poängs distanskurs i arbetslivskunskap och personalarbete. Efter 1,5 månad meddelas de att de inte kommer att få tillgodoräkna sig de 20 poängen, men väl få ett intyg om att de följt undervisningen. Detta sker trots att de kunnat förete intyg om kunskaper i engelska motsvarande gymnasiekompetens – avsaknaden av gymnasiebetyg i engelska var det formella skälet för att de inte kunde betraktas som fullvärdiga deltagare i kursen.

Med hänsyn till att den beskrivna bedömningen inte synes stå i överensstämmelse med högskolans mål vill jag fråga utbildningsministern om hon vill medverka till att sådana bedömningar förhindras i fortsättningen.

5 § Kammaren åtskildes kl. 12.48.

In fidem

BENGT TÖRNELL

/Solveig Gemert